

ยี่เกเขมรสุรินทร์ : มรดกนาฏกรรมเขมรถิ่นไทย
Surin Khmer Yikay : Performing Art Heritage
of Khmer Community in Thailand

พงศธร ยอดดำเนิน¹

Pongsatorn Yoddumnean

อนุกุล โรจนสุขสมบูรณ์²

Anukoon Rotjanasuksomboon

¹ นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชานาฏศิลป์ไทย ภาควิชานาฏศิลป์
คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Doctor of Philosophy Program in Thai Theater
and Dance, Faculty of Fine and Applied Arts,
Chulalongkorn University (E-mail: pongyod@kku.ac.th)

² รองศาสตราจารย์ ดร., ภาควิชานาฏศิลป์
คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Associate Professor Dr., Program in Thai Theater
and Dance, Faculty of Fine and Applied Arts,
Chulalongkorn University

Received: 23/02/2021 Revised: 25/04/2021 Accepted: 26/04/2021

บทคัดย่อ

บทความวิจัย “ยี่เกเขมรสุรินทร์: มรดกนาฏกรรมเขมรถิ่นไทย” มีวัตถุประสงค์เพื่ออนุรักษ์ และเผยแพร่การแสดงยี่เกเขมรสุรินทร์ เป็นวิจัยเชิงคุณภาพมีวิธีการศึกษาที่มุ่งเน้นประวัติศาสตร์ รูปแบบการแสดง องค์ประกอบการแสดง การอนุรักษ์ และการเผยแพร่การแสดง ผลการวิจัยพบว่า การแสดงยี่เกเขมรเป็นศิลปะการแสดงที่ได้รับอิทธิพลการแสดงมาจากหลายทาง เมื่อชุมชนเขมรรับเอาการแสดงยี่เกเข้ามาในชุมชน คนในชุมชนปรับเปลี่ยนรูปแบบ และองค์ประกอบการแสดงให้เป็นที่ตามลักษณะวัฒนธรรมเดิมของชุมชน การแสดงยี่เกเขมรมีรูปแบบการแสดงที่มีเอกลักษณ์เฉพาะ การใช้ภาษาเขมรเป็นหลัก มีผู้แสดงคือ ตัวพระ ตัวนาง ตัวเบ็ดเตล็ด และผู้แสดงประกอบบททำหน้าที่ร้ายร่าอยู่ด้านหลังผู้แสดงหลัก เพลงและดนตรีประกอบมีปี่ในเป็นเครื่องทำทำนองและมีกลองรำมะนาเป็นเครื่องทำจังหวะ เครื่องแต่งกายแบ่งตามลักษณะของผู้แสดง ตัวพระ ตัวนาง สวมมงกุฏ ชฎา ผู้ร่าประกอบบท สวมกระบังหน้า ตัวเบ็ดเตล็ดมีหน้ากากปิดหน้าตามบท เช่น ฤๅษี ยักษ์ ลิง ผู้แสดงทุกคนนุ่งห่มด้วยผ้าพื้นถิ่น รูปแบบการแสดงเริ่มด้วยการล้อมวงไหว้ครู การร้องและรำน่านาตัว การดำเนินเรื่อง การร้องและรำเกี่ยวพาราสี การร้องและร่าอวยพรอำลาเพื่อจบการแสดง เรื่องที่นิยมนำมาแสดง ได้แก่ ท้าวพรหมหัตถ์ สุริยวงศ์ เป็นต้น การแสดงยี่เกเขมรได้รับความนิยมอย่างมาก มีคณะยี่เกเขมรจำนวนมากในจังหวัดสุรินทร์ และซบเซาลงเพราะมีการแสดงอื่นๆ และสื่อโทรทัศน์ ภาพยนตร์ เริ่มเข้ามาในชุมชน การขาดช่วงของการสืบทอด ความนิยมน้อยลงเหลือเพียงการจัดการแสดงเพื่อเป็นการสาธิต ปัจจัยสำคัญคือ ปัจจุบันผู้ที่ยังคงแสดงยี่เกเขมรเหลือน้อยมากนับวันอายุมากขึ้น การศึกษาเพื่ออนุรักษ์ และเผยแพร่จึงเป็นสิ่งสำคัญก่อนที่ยี่เกเขมรจะเลือนหายไปตามกาลเวลาและหมดไปตามอายุขัยของศิลปิน

คำสำคัญ: ยี่เกเขมรสุรินทร์, นาฏกรรมเขมรถิ่นไทย

Abstract

The research article, Surin Khmer Yikay : Performing Art Heritage of Khmer Community in Thailand, aims to preserve and disseminate the Surin Khmer Yikay performance. This is a qualitative research which focuses on history, performing style, composition, conservation and dissemination of the show.

The results of the research showed that Khmer Yikay Khmer is a performing art that has been influenced by many ways. From when the Yikay performance was adopted into the Khmer community until now, its pattern and style have been changed to better suit the people and culture. Khmer Yikay has a unique style of performance by using Khmer language. It's main characters consist of lead actors, lead actresses, miscellaneous characters and supporting characters performing behind the main actors.

The music is mainly played with a bassinet to make a melody and a tambourine drum for the rhythm. The costumes are different according to each character and role. The lead actors and actresses wear a Jada or a high crown, the supporting characters wear a small crown and the miscellaneous characters have their masks covering their faces according to different roles such as hermit, giant or monkey, all performers dressed in local fabric. The show begins with circling to worship in teachers, self-introducing singing and dancing, proceeding singing and flirtation and singing farewell songs to end the performance. Popular stories presented include Thao Promthat Suriyawong, etc.

The Khmer Yikay show was very popular. There have been many Khmer Yikay faculty in Surin Province. Unfortunately, its popularity

has decreased significantly due to the emergence of other shows, the influence of television and movies, and the lack of inheritance. Nowadays, Khmer Yikay is mostly performed only for demonstrations. The key factor is that the number of those who still perform Khmer Yikay are very few as they age. Education for conservation and publishing is therefore important before Khmer Yikay depleats and fades over time together with the life of the artists.

Keywords: Surin Khmer Yikay, Performance of Khmer Community in Thailand

บทนำ

การแสดงยี่เกเขมรในกลุ่มวัฒนธรรมเขมรถิ่นไทยนั้น เป็นศิลปะการแสดงที่ได้รับอิทธิพลหรือรูปแบบการแสดงมาจากหลายทาง ดังปรากฏศิลปะการแสดงพื้นเมืองต่างๆ ทั้งในประเทศไทยและประเทศเพื่อนบ้านที่มีรูปแบบการแสดง และองค์ประกอบการแสดงที่คล้ายคลึงกันกับการแสดงยี่เก กลุ่มวัฒนธรรมเขมรเมื่อรับวัฒนธรรมการแสดงยี่เกเข้ามาในชุมชน คนในชุมชนปรับเปลี่ยนให้เป็นไปตามลักษณะตามทุนวัฒนธรรมของชุมชนนั้นๆ อีกทั้งมีการถ่ายทอดและดัดแปลงการแสดงตามวาระการแสดงต่างๆ จนกลายเป็นเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ประจำกลุ่มวัฒนธรรมยี่เกเขมรในอดีตนั้นได้รับความนิยมอย่างมาก เมื่อสื่อโทรทัศน์ ภาพยนตร์ และศิลปะการแสดงอื่นๆ เข้าสู่ชุมชน ทำให้การแสดงยี่เกเขมรได้รับความนิยมน้อยลงจนถึงขั้นซบเซา คณะยี่เกเขมรเริ่มหยุดทำการแสดงและเปลี่ยนอาชีพ ส่งผลให้สถานภาพของการแสดงยี่เกเขมรในปัจจุบันมีความน่าเป็นห่วงที่จะสาบสูญไปตามกาลเวลา

ความคลุมเครือทางด้านประวัติความเป็นมาของยี่เกเขมรที่ยังไม่ชัดเจน และหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ยังไม่มีการรวบรวมเพื่อเป็นฐานข้อมูลของการแสดงยี่เกเขมรอย่างครอบคลุม ด้วยปัจจัยต่างๆ ที่ส่งผลกระทบต่อการแสดงยี่เกเขมร

โดยเฉพาะอย่างยิ่งการขาดช่วงของการสืบทอด และความนิยมที่นำการแสดงยี่เก
เขมรไปแสดงมหรสพในงานเทศกาลต่างๆ ที่น้อยลงจนถึงขั้นวิกฤต เหลือเพียงการ
จัดการแสดงเพื่อเป็นการสาธิตต่อบทตอนการแสดงให้กระชับลง ผู้วิจัยเล็งเห็นถึง
ความสำคัญที่ต้องการศึกษาและทำความเข้าใจของการแสดงยี่เกเขมรจึงเป็นสิ่งที่
จำเป็นจะต้องเร่งศึกษาให้เกิดความเข้าใจในรอบด้านอย่างลุ่มลึก เพื่อให้เห็นถึง
ประวัติความเป็นมาและรูปแบบการแสดง อีกทั้งองค์ประกอบการแสดงในด้านต่างๆ
ตลอดจนจารีต พิธีกรรม ที่เกี่ยวข้องกับการแสดงยี่เกเขมร และปัจจัยสำคัญที่จำเป็น
ต้องเร่งศึกษาด้วยผู้ที่สืบทอดการแสดงยี่เกเขมร ที่ยังคงแสดงอยู่ในปัจจุบันเหลือน้อย
มาก ซึ่งนับวันอายุมากขึ้น ข้อมูลอันสำคัญที่เป็นประวัติศาสตร์วงการนาฏศิลป์พื้น
เมืองสุรินทร์โดยเฉพาะอย่างยิ่งการแสดงยี่เกเขมรจะเลือนหายไปตามกาลเวลาและ
หมดไปตามอายุขัยของศิลปินในที่สุด

จากข้อมูลข้างต้น ผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาประวัติความเป็นมาของยี่เกเขมร
สุรินทร์ ความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมและนาฏกรรมพื้นบ้านทั้งในประเทศและ
ประเทศเพื่อนบ้าน เพื่อเป็นการรวบรวมข้อมูลในด้านต่างๆ อย่างลุ่มลึกอย่างมีระบบ
อันจะเป็นฐานข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของการแสดงยี่เกเขมร และ
ผู้วิจัยต้องการศึกษาถึงรูปแบบการแสดง องค์ประกอบการแสดง ประกอบด้วย
กระบวนการทำรำ บทการแสดง เพลงและดนตรีประกอบการแสดง เสื้อผ้าเครื่องแต่ง
กาย และพิธีกรรม ในการแสดงยี่เกเขมร เพื่อเป็นการอนุรักษ์ และเผยแพร่การแสดง
ยี่เกเขมรสุรินทร์ มรดกนาฏกรรมของกลุ่มวัฒนธรรมเขมรถิ่นไทย

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่ออนุรักษ์และเผยแพร่การแสดงยี่เกเขมรสุรินทร์

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. รวบรวมหลักฐานและประวัติความเป็นมาของการแสดงยี่เกเขมร
สุรินทร์ เพื่อหาเอกลักษณ์ และอัตลักษณ์ของการแสดงยี่เกเขมรสุรินทร์ให้เด่นชัด
2. ได้อนุรักษ์และเผยแพร่การแสดงยี่เกเขมรสุรินทร์

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการวิจัยไว้ 4 ด้าน ได้แก่ ด้านประชากร, ด้านพื้นที่, ด้านเนื้อหา และด้านเวลา ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1. ด้านประชากร คือ ผู้ที่แสดงยี่เกเขมรสุรินทร์ทั้งในอดีตและปัจจุบัน และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการกับการแสดงยี่เกเขมร อีกทั้งผู้เชี่ยวชาญทางด้านการแสดงลิเกในประเทศไทยและประเทศกัมพูชา
2. ด้านพื้นที่ คือ หมู่บ้านผาง ตำบลชุมแสง อำเภोजอมพระ จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งเป็นพื้นที่ยังมีคณะยี่เกเขมรทำการแสดงอยู่ในปัจจุบัน
3. ด้านเนื้อหา คือ ศึกษาเฉพาะการแสดงยี่เกเขมรในจังหวัดสุรินทร์ เท่านั้น มุ่งเน้นศึกษาประวัติความเป็นมา กระบวนท่ารำ รูปแบบการแสดง บทแสดง ดนตรีและเพลงประกอบการแสดง เครื่องแต่งกาย และพิธีกรรมที่เกี่ยวข้อง
4. ด้านเวลา คือ ศึกษาการแสดงยี่เกเขมรสุรินทร์ตั้งแต่อดีต จนถึง พ.ศ.2564 โดยมีระยะเวลาและแผนการดำเนินการวิจัยรวม 3 ปี ตั้งแต่ พ.ศ. 2562 ถึง พ.ศ. 2564

นิยามศัพท์เฉพาะ

ยี่เกเขมร หมายถึง ละครที่ผสมผสานการร้อง การพูด การรำ และกิริยา ท่าทางตามธรรมชาติ มีเครื่องดนตรีหลัก คือ กลองรำมะนา และปี่ใน ดำเนินเรื่องด้วยภาษาเขมรเป็นหลัก เป็นศิลปะการแสดงในชุมชนที่พูดภาษาเขมร คณะยี่เกเขมรพบมากที่จังหวัดสุรินทร์

เขมรถิ่นไทย หมายถึง กลุ่มชนที่มีเชื้อสายเขมร ใช้ภาษาเขมรสื่อสารในชีวิตประจำวัน อาศัยอยู่ในประเทศไทย โดยเฉพาะพื้นที่อีสานตอนล่างที่มีอาณาเขตติดกับประเทศกัมพูชา มีประชากรชาวเขมรถิ่นไทยอาศัยอยู่มากที่สุด

วิธีการดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยเรื่อง ยี่เกเขมรสุรินทร์ ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลจากแหล่งข้อมูลต่างๆ เอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง อีกทั้งภาพถ่ายเก่าและปีที่ 13 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม-ธันวาคม 2564

ภาพเคลื่อนไหวของการแสดงยี่เกเขมร ตลอดจนการลงภาคสนามเพื่อสังเกตการณ์เชิงลึกแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม ซึ่งได้มีการรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลและข้อมูลจากการลงภาคสนาม นำมาศึกษาและวิเคราะห์เพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยมีวิธีการดำเนินการศึกษา ดังนี้

1. ค้นคว้าจากเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยดำเนินการวิจัยในด้านการค้นคว้าจากเอกสาร เช่น หนังสือ ตำรา งานวิจัย วิทยานิพนธ์ เอกสารการประชุม พงศาวดาร บทความทางวิชาการ บทความวิจัย โดยมุ่งศึกษาจากเอกสารทั้งด้านประวัติศาสตร์ ศิลปะ วัฒนธรรม และด้านการแสดงที่เกี่ยวข้องกับการแสดงยี่เก และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการแสดงยี่เกเขมรทั้งในประเทศไทยและราชอาณาจักรกัมพูชา

2. ศึกษา วิเคราะห์ จากภาพถ่าย ภาพเคลื่อนไหว เทปบันทึกเสียง ที่เกี่ยวข้องกับการแสดงยี่เกเขมรในประเทศไทยและราชอาณาจักรกัมพูชา ตลอดจนการแสดงประเภทต่างๆ ในประเทศไทยและราชอาณาจักรกัมพูชาที่เกี่ยวข้องกับการแสดงยี่เกเขมร

3. การลงภาคสนามเพื่อเก็บข้อมูลโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์และการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม โดยมุ่งสัมภาษณ์บุคคลที่เป็นผู้แสดง นักดนตรี และผู้ที่เคยแสดงยี่เกเขมร อีกทั้งผู้เชี่ยวชาญ และผู้ที่เกี่ยวข้องกับการแสดงยี่เกเขมร

4. การเก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล โดยมีการรวบรวม ศึกษา ข้อมูล และการเก็บข้อมูลจากภาคสนาม นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์เพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัย และจัดการประชุมสนทนากลุ่มโดยมีผู้ทรงคุณวุฒิผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน เพื่อรับฟังข้อเสนอแนะ การตรวจทานข้อมูลในด้านต่างๆ

5. ดำเนินการจัดทำข้อมูลนำเสนอผลการวิจัยตามขั้นตอนและรูปแบบของการศึกษาในหลักสูตรศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชานาฏยศิลป์ไทย คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สรุปผลการวิจัย

ยี่เก หรือ ลิเก เป็นนาฏกรรมพื้นบ้านที่มีพัฒนาการตั้งแต่มาก่อน พ.ศ.2423 และแพร่หลายรับใช้สังคมในหลายๆ ด้าน ทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และความบันเทิงอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน ศิลปะการแสดงลิเกเป็นศิลปะภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่าแห่งการอนุรักษ์ สืบทอด เรียนรู้ ลิเกเป็นการแสดงที่อาศัยภูมิปัญญาขั้นสูงของผู้แสดงที่ต้องพร้อมด้วยการร้อง การรำ การด้นกลอนให้สัมผัสคล้องจอง ผู้แสดงต้องมีปฏิภาณไหวพริบ สมาธิ ในการฟังเรื่องเนื้อหาในการแสดง และต้องคิดด้นกลอนโต้ตอบระหว่างผู้แสดงด้วยกัน การแก้ไขสถานการณ์เฉพาะหน้าบนเวทีก็เป็นองค์ความรู้ที่ยากต่อการถ่ายทอด เลียนแบบ เพราะเป็นชั้นเชิงความรู้เฉพาะของผู้แสดงแต่ละคน (อนุกุล วิจารณ์สุขสมบุรณ์, 2557)

ลิเกเป็นการแสดงที่แพร่หลายมาจากภาคใต้โดยชาวไทยมุสลิม ซึ่งนิยมการแสดงชนิดนี้มานานก่อน พ.ศ.2423 อันเป็นหลักฐานทางเอกสารเก่าที่สุด ที่ลิเกมีการแสดงในกรุงเทพฯ ลิเกสมัยนั้นเป็นการแสดงเชิงศาสนาอิสลามประกอบดนตรีเพื่อความบันเทิงสนทนา ต่อมาลิเกได้แยกตัวออกไปเป็นละอูยาหรือลำตัด และมาเป็นฮัลดาละหรือละครชุดสั้นๆ และได้เจริญมาเป็นลิเกบันตน ลิเกลูกบท โดยอิทธิพลของปีพาทย์ ต่อมาก็รับเอาแบบแผนการแสดงละครนอกไปใช้ทั้งเรื่องเกิดเป็นลิเกทรงเครื่อง ลิเกเปลี่ยนแปลงรูปลักษณะของการแสดงไปไม่หยุดยั้ง เมื่อลิเกไปแพร่หลายในถิ่นใดก็นำเอาศิลปะการแสดงที่นิยมกันในท้องถิ่นนั้นมาผสมทำให้ลิเกกลายรูปไป เช่น เป็นหมอลำหมู่ หรือลิเกลาวในอีสาน เป็นลิเกเขมรในอีสานใต้ (สุรพล วิรุฬห์รักษ์, 2522)

การแสดงลิเกได้พัฒนาและแพร่กระจายจากส่วนกลาง(กรุงเทพมหานคร)สู่ภูมิภาคต่างๆ ในประเทศไทย เมื่อการแสดงลิเกแพร่กระจายสู่ภูมิภาคต่างๆ มีการปรับตัวเข้ากับวัฒนธรรมดั้งเดิมของภูมินาฏนั้น เช่น ภาษา เนื้อเรื่อง การแต่งกาย แต่ยังคงยึดตามหลักรูปแบบและองค์ประกอบการแสดงของลิเกทรงเครื่อง เช่น ลิเกล้านนา หรือลิเกพายัพ ลิเกกลองยาว ลิเกลาว และยี่เกเขมร

การแสดงลิเกได้แพร่กระจายสู่ภูมิภาคอื่นๆ โดยเฉพาะทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งมีการสร้างเส้นทางรถไฟสู่จังหวัดต่างๆ การแพร่กระจายการแสดงลิเกจากภาคกลาง ผู้เขียนสันนิษฐานเบื้องต้นว่า การแพร่กระจายของการแสดงลิเกมา

ตามทางรถไฟ และหยุดสร้างความมั่นคงหรือเผยแพร่ตามที่ต่างๆ ที่มีรถไฟผ่าน เช่น จังหวัดนครราชสีมา, จังหวัดสุรินทร์, จังหวัดบุรีรัมย์, จังหวัดอุบลราชธานี, จังหวัดขอนแก่น และจังหวัดอุดรธานี แต่ละจังหวัดที่การแสดงลิเกแพร่กระจายไปถึงมีการผสมผสานกับวัฒนธรรมดั้งเดิมของท้องถิ่น มีการปรับเปลี่ยนคำร้อง การดำเนินเรื่องเพื่อให้เข้ากับท้องถิ่นนั้น เกิดเป็นลิเกลาว ในจังหวัดขอนแก่น จังหวัดอุดรธานี พัฒนาเป็นหมอลำหมูลำเรื่องต่อกลอน เกิดเป็นลิเกเขมร ในจังหวัดสุรินทร์ จังหวัดบุรีรัมย์ พัฒนาปรับเปลี่ยนให้เข้ากับวัฒนธรรมดั้งเดิมของตน พัฒนาการของการแสดงลิเกที่ได้ปรับอยู่ในวัฒนธรรมของท้องถิ่นต่าง ๆ นั้น มีพัฒนาการที่แตกต่างกันออกไปตามสภาพสังคม กาลเวลา และความนิยมของท้องถิ่น

การแสดงยี่เกเขมรอาจได้รับอิทธิพลจากการแสดงลิเกทรงเครื่อง ซึ่งพบรูปแบบการแสดงและรูปแบบเครื่องแต่งกายที่มีเค้าเดิมจากการแสดงลิเกทรงเครื่องในสมัยรัชกาลที่ 5 และได้รับอิทธิพลจากคณะยี่เกเขมรจากกัมพูชา (สวิง มุ่งดี, 2563) อีกทั้งดนตรี-เพลง บทร้อง-บทเจรจา และเนื้อเรื่องที่แสดง เป็นลักษณะละครแบบไทยไม่ใช่แบบการละเล่นพื้นถิ่นเขมรในอีสานตอนล่าง เมื่อรับอิทธิพลเข้ามามีการปรับให้เข้ากับวัฒนธรรมดั้งเดิม เช่น ภาษาในการดำเนินเรื่องมีทั้งภาษาไทยและภาษาเขมร การดำเนินเรื่องมีการโหมโรง ไห่หัวครู เกี้ยวพาราสี เดินป่าชมดง ชมโฉม และการร้องลาผู้ชม เป็นต้น และเครื่องแต่งกายมีการปรับใช้วัสดุที่มีในท้องถิ่นแต่ยังคงยึดหลักแบบดั้งเดิมที่สวมมงกุฎ ขว้า มีกรองคอประดับลูกปัดสีต่างๆ ผู้ชายนุ่งโจงกระเบนไม่สวมสนับเพลา ผู้หญิงนุ่งผ้าพื้นถิ่น เป็นต้น การแสดงยี่เกเขมรได้รับความนิยมอย่างมากเกิดเป็นคณะยี่เกหลาย คณะในพื้นที่จังหวัดสุรินทร์ เช่น คณะยี่เกบ้านโคกหม ต.โคกยาง อ.ปราสาท, คณะยี่เกบ้านเสกแอ ต.ตาอ้ออง อ.เมืองสุรินทร์, คณะยี่เกบ้านดงเค็ง ต.เมืองสิงห์ อ.จอมพระ และคณะยี่เกบ้านผาง ต.ชุมแสง อ.จอมพระ เป็นต้น (พิระพัฒน์ พามา, 2563) สภาพสังคมความนิยมเปลี่ยนไปด้วยการแสดงและสื่อบันเทิงต่างๆ เริ่มเข้ามาในท้องถิ่น การแสดงยี่เกเขมรเริ่มมีบทบาทน้อยลง ความนิยมน้อยลง ทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนจากอาชีพยี่เกไปทำอย่างอื่นแทน บางคนเลิกทำการแสดง สิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้ยี่เกเขมรสาบสูญไปในที่สุด

คณะยี่เกเขมรที่ยังคงเหลือและแสดงในปัจจุบันมีเหลือเพียงไม่กี่คณะ คณะยี่เกที่ยังทำการแสดงได้แบบสมบูรณ์เต็มรูปแบบ มีบุคลากรครบทุกฝ่าย มีการสืบทอด ถ่ายทอด สร้างศิลปป็นรุ่นใหม่อย่างต่อเนื่องถึงแม้มีผู้สนใจฝึกหัดเรียนรู้น้อยมากก็ตาม คือ คณะยี่เกเขมรบ้านผาง ตำบลชุมแสง อำเภोजอมพระ จังหวัดสุรินทร์ ปัจจุบันมีหัวหน้าคณะชื่อ นางสาว มิ่งดี (คนซ้ายมือสุด แถวกลาง ในภาพที่ 1) เป็นผู้สืบทอดการแสดงมาจากครูปลิง ครูก๊วง และครูเหิน (สรวง มิ่งดี, 2563) การรวมตัวของศิลปป็นยี่เกเขมรบ้านผางนั้น เป็นเครือญาติกันและมีกลุ่มผู้ที่สนใจในชุมชนมาฝึกหัดเพื่อทำการแสดงในโอกาสต่างๆ คณะยี่เกเขมรบ้านผาง เป็นคณะยี่เกที่มีชื่อเสียงทำการแสดงอย่างต่อเนื่อง และมีคณะยี่เกบ้านดงเค็ง ตำบลเมืองลิง อำเภोजอมพระ จังหวัดสุรินทร์ เป็นชุมชนที่ใกล้เคียงกับชุมชนบ้านผาง มีคณะยี่เกที่มีผู้แสดงหลักและผู้รำประกอบบทยังอยู่ครบและสามารถให้ข้อมูลและสาธิตการแสดง แต่ในปัจจุบันไม่ได้ทำการแสดงแบบเต็มรูปแบบได้เหมือนคณะยี่เกบ้านผางที่มีบุคลากรครบทุกฝ่าย นักแสดงครบทุกบทแสดง สามารถทำการแสดงได้แบบดั้งเดิม

ภาพประกอบที่ 1 ผู้แสดงในคณะยี่เกบ้านผาง ต.ชุมแสง อ.จอมพระ จ.สุรินทร์

การแสดงยี่เกเขมรมีขั้นตอนและรูปแบบการแสดงที่เริ่มด้วยการล้อมวงร้อง 'ไหว้ครู การร้องและรำโหมโรง การเบิกตัวละคร การเข้าเรื่อง การร้องรำเข้าบทต่างๆ

เช่น เกี้ยวพาราสี เดินป่า ชมธรรมชาติ บทรัก และบทโศก รูปแบบการแสดงที่เริ่มต้นด้วยการไหว้ครู การโหมโรง ผู้แสดงเป็นผู้หญิงล้วน ผู้แสดงแต่งกายด้วยมวงกุสุมศิริระ ออกมาร่ายรำประกอบเพลงโหมโรง โดยมีกลองรำมะนาเป็นเครื่องให้จังหวะในการรำ การแสดงโหมโรงเป็นการแสดงลำดับแรกเพื่อเป็นการบูชาอันวอนเทพเจ้าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อ ตลอดจนดวงวิญญาณของครูบาอาจารย์ เพื่อไม่ให้เกิดการมีอุปสรรคอีกทั้งการแสดงราปรื่น ผู้แสดงจำบทร้อง บทเจรจา ทำรำรายรำได้อย่างแม่นยำ และเพื่อเป็นการบอกให้ผู้ชมได้รับทราบว่าการแสดงยี่เกเขมรได้เริ่มขึ้นแล้ว หลังจากทำการแสดงโหมโรงเสร็จเรียบร้อยแล้ว เริ่มการแสดงตามเรื่องด้วยการเบิกตัวละคร แนะนำตัวละครที่ละบทบาท โดยแต่ละตัวละครมีการร้องแนะนำตัวและดำเนินการแสดงเข้าเรื่องจนจบเรื่องหรือถึงระยะเวลาที่กำหนด และจบลงด้วยการร้องและรำอำลา อวยพร เพื่อเป็นการจบการแสดง

เรื่องสำหรับการแสดง ยี่เกเป็นมหรสพระดับชาวบ้าน ผู้แสดงและผู้ดูเป็นชาวบ้าน เนื้อเรื่อง บทกลอน ทำนองเพลง เป็นลักษณะที่สนองตอบความต้องการของชาวบ้าน เรื่องที่นำมาเล่นในสมัยก่อนก็จะนำมาจากละครนอก และเรื่องจักรๆ วงศ์ๆ และต่อมาก็เปลี่ยนไปตามความนิยม บทกลอนเป็นกลอนแปดตามละครเดิมบ้าง เป็นแบบเพลงชาวบ้านบ้าง ข้อสำคัญคือใช้คำไทยง่ายๆ สำนวนชาวบ้าน เพลงก็เพลงไทยขึ้นเดียวส่วนมากสอดคล้องกับบทกลอน ซึ่งทำให้เกิดความครึกครื้นง่าย (โครงการเผยแพร่เอกลักษณ์ของไทย กระทรวงศึกษาธิการ, 2523) การแสดงยี่เกเขมรได้รับอิทธิพลของการแสดงละครไทยหรือเรื่องจากลิเกทรงเครื่องไปใช้และมีการปรับบท ปรับภาษาใช้ภาษาพื้นถิ่น คือ ภาษาเขมรถิ่นไทย เพื่อให้ผู้ชมได้เข้าใจมากขึ้น อีกทั้งเรื่องราวของการแสดงยี่เกเขมร นำเอาเรื่องราวพื้นบ้าน ได้แก่ นิทานเรื่องเล่า มุขปาฐะ มาปรับใช้เป็นบทการแสดง ซึ่งมีเนื้อหาไปแนวทางโศกนาฏกรรมเช่นกัน การแสดงยี่เกเขมร มีการใช้บทการแสดงที่ได้รับอิทธิพลจากกรุงเทพมหานคร และประเทศกัมพูชา และเรื่องราวพื้นบ้านนั้น มาปรับ ประยุกต์ ใช้ให้เข้าถึงผู้ชมด้วยการปรับใช้ภาษาพื้นบ้าน แต่แนวทางการแสดงมุ่งเน้นไปที่โศกนาฏกรรม การพรรณนาทุกความทุกข์ยาก การไม่สมหวัง หนทางกว่าจะได้มาซึ่งความสุข

สมบูรณ์ เป็นอีกเครื่องชี้ให้ผู้ชมได้เห็นว่า การแสดงลิเกเขมรเป็นแนวทางในการใช้ชีวิต การพบเจอปัญหา ทุกข์โศก ต่างๆ นั้น ล้วนเป็นธรรมชาติของชีวิต นอกจากนั้น ยังมีบทการแสดงที่เกี่ยวพาราณี การพบรัก การเดินทาง การครองคู่ ซึ่งล้วนเป็นเรื่องราวที่ใกล้เคียงกับชีวิตจริง การที่อ่อนหวานเทพเจ้า เทพเจ้ามาช่วยทุกครั้งที่มีความทุกข์ยาก ซึ่งเหล่านี้พบในละครและพบในชีวิตจริง แตกแขนงออกเป็นจาริต ประเพณี ความเชื่อ พิธีกรรม พิธีการ ที่อยู่ในทุกช่วงชีวิตของตัวละครและปรากฏในชีวิตจริงของผู้ชม เรื่องราวที่นำมาแสดง คือ เรื่องพรหมทัต, เรื่องลักษณวงศ์, เรื่องจันทโครพ, เรื่องจันทกุมาร, เรื่องพระรถเมรี, เรื่องกตมาซอ (ปูเฟือก), เรื่องนางบัวตูม และเรื่องพระสวาท เป็นต้น

การรำในยี่เกเขมรมีลักษณะเดียวกับการรำในลิเกของภาคกลาง การรำในลิเกและการรำที่สำคัญของลิเก แบ่งออกเป็น การรำพื้นฐานของลิเก ได้แก่ รำเพลงช้า เพลงเร็ว และแม่บทเล็ก รำใช้บท รำเพลงหน้าพาทย์ รำชุด และการรำที่สำคัญในลิเก ได้แก่ รำออกตัว รำหน้าเตียง รำเกี่ยวหรือการรำเข้าพระเข้านาง รำกระบวนไม้รบ รำวัดความสามารถ (อนุกุล โรจนสุขสมบูรณ์, 2559) การรำในยี่เกเขมรมีรูปแบบการรำดังนี้ 1. การรำใช้บท คือ การรำประกอบการร้องและการเจรจา, 2. การรำชุด คือ การรำเบิกโรง รำสลับฉาก และการรำประกอบระหว่างผู้แสดงหลักกำลังเดินเรื่อง, 3. การรำออกตัว คือ การรำเข้าและออกโรงของทุกตัวแสดง, 4. การรำเกี่ยวหรือเข้าพระเข้านาง คือ การรำของตัวพระ ตัวนาง แสดงถึงอารมณ์ตามบทการแสดงในการเกี่ยวพาราณี และการรำวัดความสามารถ คือ การรำเดี่ยวและรำคู่ของตัวพระ ตัวนาง และตัวเบ็ดเตล็ด การแสดงยี่เกเขมรสุรินทร์ที่เป็นละครมีการพ้อนรำเป็นสำคัญเท่ากับการขับร้องเพลง ผู้แสดงยี่เกเขมรต้องมีความสามารถที่หลากหลาย ปฏิภาณไหวพริบ สมาน และความแม่นยำในกระบวนท่ารำและบทการแสดง กระบวนท่ารำของการแสดงยี่เกเขมรสุรินทร์ แบ่งออกเป็นกระบวนท่ารำของผู้แสดงหลักตัวพระและตัวนาง มีกระบวนท่ารำได้แก่ การรำออกตัวหรือแนะนำตัว การรำวัดความสามารถ การรำเกี่ยวพาราณี และการรำอาวุธ กระบวนท่ารำของผู้แสดงรำประกอบบท ได้แก่ การรำประกอบอยู่ด้านหลังผู้แสดงหลักอยู่ตลอดเวลาแสดง

มีกระบวนการทำรำที่มีท่ารำเหมือนและพร้อมเพรียงกัน มีความสอดคล้องกับกระบวนการทำรำของผู้แสดงหลัก เช่น กระบวนท่ารำเดินป่าของผู้แสดงหลัก ผู้แสดงรองจะมีกระบวนการท่ารำที่เดินเป็นแถวอยู่ด้านหลัง เป็นต้น กระบวนท่ารำของผู้แสดงเบ็ดเตล็ดมีกระบวนการท่ารำที่เป็นไปตามบทการแสดง เช่น บทยักษ์ มีกระบวนการท่ารำที่เป็นในลักษณะยักษ์ ถือกระบองรำในท่าที่เข้มแข็ง สีลาและลักษณะในแบบยักษ์ หรือผู้แสดงในบทลิง มีกระบวนการท่ารำและสีลาที่เลียนแบบกิริยาของลิง เป็นต้น ในการรำของผู้แสดงยี่เกเขมร ที่เป็นกระบวนการท่ารำเหมือนกันคือ การรำโหมโรง การรำไหว้ครู ที่ผู้แสดงทุกบทบาท ออกมารำหน้าโรงแสดงเพื่อทำการไหว้ครู แนะนำวง แนะนำเรื่องราวการแสดง และตามด้วยตัวเบ็ดเตล็ดแสดงสีลาท่าทางเพื่อนำเข้าการแสดง

ภาพประกอบที่ 2 ผู้แสดงหลัก (สวมขฎา) และ
ผู้รำประกอบบทยู่ด้านหลัง (สวมกระบังหน้า) คณะยี่เกบ้านผาง

เพลงและดนตรีที่ประกอบการแสดง ยี่เกเขมรสรินทร์มีการใช้วงดนตรีประกอบการแสดง แต่เดิมนั้นเป็นวงปี่พาทย์ และปรับ ลดทอน เหลือเป็นวงขนาดเล็กลง ยังคงมีเครื่องดนตรีหลัก คือ กลองรำมะนา เป็นเครื่องกำกับจังหวะ และปี่เป็นเครื่องเดินทำนอง ดำเนินเรื่องด้วยการขับร้องทั้งรูปแบบ ขับร้องเดี่ยว ขับร้องได้ตอบแบบกลอนปฏิพากย์ และการขับร้องรับแบบลูกคู่ มีเพลงสำหรับบทการแสดง

เช่นเพลงสำหรับพิธีไหว้ครู เบิกโรง เบิกตัวละคร เพลงสำหรับเกี่ยวพาราสี เดินป่า
เนื้อร้องเป็นภาษาเขมรและภาษาไทย (พิระพัฒน์ พามา, 2563) วงดนตรีประกอบ
การแสดงยี่เกเขมรในอดีตเป็นวงปี่พาทย์ (สวิง มุ่งดี, 2563) ในปัจจุบันวงดนตรี
ประกอบการแสดงยี่เกนั้น มีการลดทอนเครื่องดนตรีลงเหลือเพียง กลองรำมะนา
ปี่ใน ฉิ่ง ฉาบ กรับ โดยมีปี่ใน ในภาษาเขมรถิ่นไทยเรียกว่า “สไล” จำนวน 1 เลา เป็น
เครื่องดนตรีที่ทำหน้าที่เดินทำนอง และมีกลองรำมะนา ในภาษาเขมรถิ่นไทยเรียกว่า
“สกัรวำมะนา” จำนวน 2-3 ใบ เป็นเครื่องดนตรีที่ทำหน้าที่เดินจังหวะ และมีเครื่อง
ประกอบจังหวะได้แก่ ฉิ่ง ฉาบ กรับ การผสมวงดนตรีประกอบการแสดงยี่เกเขมรนั้น
ในบางครั้งของการทำการแสดงอาจมีเพียงกลองรำมะนา 1 ใบ ก็สามารถทำการแสดง
ได้ ในส่วนของเพลงที่ใช้ในการแสดงยี่เกเขมร แบ่งออกเป็น เพลงสำหรับไหว้ครู เบิก
ตัวละคร เช่น เพลงลู้ดจังกว เพลงแถวโรง เพลงขยอย และเพลงเบ็ดเตล็ดสำหรับ
ประกอบบทต่างๆ เช่น เกี่ยวพาราสี เดินป่า ไชโย โศกเศร้า ได้แก่ เพลงสร้อยสน
เพลงเดิน และเพลงเชิด เป็นต้น การบรรเลงดนตรีและเพลงสำหรับการแสดงยี่เกเขมร
สุรินทร์นั้น จะมีเพลงเฉพาะของแต่ละบทการแสดง ผู้แสดงและนักดนตรีต้องจำ
ทำนองเพลงให้แม่นยำ ในการขับร้องนั้น เนื้อเพลงจะเป็นไปตามบทการแสดงที่ฝึก
ซ้อมและมีเนื้อเพลงที่ด้นกลอนสดตามสถานการณ์ในขณะนั้นอีกด้วย

ภาพประกอบที่ 3 วงดนตรีประกอบการแสดงยี่เกเขมร ของคณะยี่เกบ้านผาง
 ต.ชุมแสง อ.จอมพระ จ.สุรินทร์

ผู้แสดงยี่เกเขมร การแสดงยี่เกเขมรมีผู้แสดงแต่เดิมนั้นเป็นผู้ชายล้วน พัฒนามาเป็นผู้ชาย ผู้หญิง และปัจจุบันเหลือเพียงผู้แสดงเป็นผู้หญิงล้วน ยกเว้น ผู้แสดงตัวเบ็ดเตล็ดเป็นผู้ชายเท่านั้น ผู้แสดงยี่เกเขมรแบ่งออกเป็น ตัวพระ ตัวนาง ผู้รำประกอบบท ตัวเบ็ดเตล็ด และบางเรื่องการแสดงมีตัวพระรอง ตัวนางรอง ผู้แสดงยี่เกเขมรมีความสามารถในการแสดงที่ได้รับการถ่ายทอดและฝึกซ้อมการแสดง เป็นอย่างดี ผู้แสดงที่ยังไม่มากด้วยประสบการณ์ จะได้รับบทเป็นผู้รำประกอบบท อยู่ด้านหลังของผู้แสดงหลัก ผู้แสดงยี่เกเขมรจะต้องเป็นผู้ที่มีความจำเป็นเลิศ ในการ จำบทการแสดง บทเจรจา บทร้อง และสามารถแสดงแทนบทอื่นๆ ได้ทุกเมื่อ และ ผู้แสดงยี่เกเขมรจะต้องมีน้ำเสียงและสามารถขับร้องเพลงได้ไพเราะ และพ้องรำได้ อย่างงดงามและแม่นยำในกระบวนท่ารำ เพลง และเรื่องราวของการแสดงในเรื่อง นั้น เนื่องด้วยการแสดงแบบเต็มรูปแบบดั้งเดิมนั้น แสดงอย่างน้อย 7-9 ชั่วโมง (20.00 น. ถึง 05.00 น.) “ผู้แสดงยี่เกเขมรต้องมีความรู้ ความสามารถ น้ำเสียง ไพเราะ และพ้องรำได้งาม โดยเฉพาะตัวพระ ตัวนาง และผู้รำประกอบ ตัวเบ็ดเตล็ด สามารถแสดงได้หลายบทบาท เป็นยักษ์ ลิง ฤๅษี และเล่นตลกได้” (กฤษฎิยา ภักดิ์รัตน, 2563)

ภาพประกอบที่ 4 ผู้แสดงยี่เกเขมร ของคณะยี่เกบ้านผาง ต.ชุมแสง

อ.จอมพระ จ.สุรินทร์

จากภาพที่ 4 ภาพผู้แสดงยี่เกเขมร ของคณะยี่เกบ้านผาง ตำบลชุมแสง อำเภोजมพระ จังหวัดสุรินทร์ แสดงให้เห็นถึงผู้แสดงในบทตัวพระ ตัวนาง ผู้รำประกอบบท และตัวเบ็ดเตล็ดในบทฤๅษี ในฉากเข้าเฝ้าพระเจ้าตา(ฤๅษี) ในเรื่อง ท้าวพรหมหัตถ์ เมื่อวันที่ 11 กรกฎาคม พ.ศ. 2563 เวทีองค์การบริหารส่วนจังหวัด สุรินทร์ ในภาพดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงการเข้าฉากของตัวละครที่มีครบทุกตัวละคร ผู้ที่แสดงเป็นตัวพระ ตัวนาง ดำเนินเรื่องตามบทการแสดง ในส่วนผู้ที่ทำหน้าที่รำ ประกอบบท ทำหน้ารำและร้องเป็นลูกคู่ร้องรำและร่วมแสดงในฉากสนมกำนัล หรือแสดงเป็นเพื่อนของตัวพระ ตัวนาง และสามารถแสดงเป็นตัวพระ ตัวนางได้อีกด้วย ในส่วนของตัวเบ็ดเตล็ด ที่แสดงเป็นฤๅษี เมื่อถึงฉากอื่นสามารถแสดงเป็นตัวละครอื่น ได้ เช่น ยักษ์ ลิง นายพราน และมีแสดงมุกตลกแทรกในการดำเนินเรื่อง เป็นต้น

เสื้อผ้าและเครื่องแต่งกาย การแสดงยี่เกเขมรมีรูปแบบของเสื้อผ้าเครื่อง แต่งกายที่แต่งตามฐานะและเพศของตัวละคร แบ่งเป็น ตัวพระ ตัวนาง ตัวเบ็ดเตล็ด ผู้รำประกอบบท โดยเครื่องแต่งกายแบ่งลักษณะ ฐานะ บทบาทของผู้แสดง ที่เครื่อง ประดับศึรษะและมีเครื่องประดับกรองคอที่ทำจากผ้า ร้อยและประดับด้วยลูกปัด แก้วหลากสี รูปแบบของเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายยี่เกเขมร ผู้วิจัยให้ความเห็นว่ามี โครงสร้างเดียวกันกับแบบเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายของการแสดงลิเกทรงเครื่อง “พระยา เพชรปานิ(ตรี) ได้คิดปรับปรุงเครื่องแต่งตัวลิเกเสียใหม่ โดยใช้แบบการแต่งกายของ ข้าราชการในสมัยรัชกาลที่ 5 มาดัดแปลง ด้วยเหตุนี้ เครื่องแต่งกายลิเกจึงต้อง สวมขลุ่ย หรือปี่จู้หรือขลุ่ย สวมเสื้อเยียรบับ ใส่สังวาลแพรสาย สะพายโบแพรที่ บ่า นุ่งผ้ายก สวมถุงเท้าขาวประดับนพรัตน์ราชวราภรณ์ก้ามระ ลีเกประเภทนี้เรียก กันว่า ลิเกทรงเครื่อง” (พลาดิศัย สิทธิธัญกิจ, 2545)

รูปแบบและลักษณะของเครื่องแต่งกายยี่เกเขมรมีลักษณะในแบบเดียวกัน อย่างลิเกทรงเครื่อง เครื่องแต่งกายของผู้แสดงยี่เกเขมร นักแสดงหลักตัวพระ ตัวนาง สวมมงกุฎ ขลุ่ย มีกรองคอร้อยด้วยลูกปัดแก้ว สวมเสื้อ นุ่งผ้าทองถิ่น สวมถุงเท้า และสวมเครื่องประดับต่างๆ ส่วนของผู้แสดงที่ทำหน้าที่ตัวประกอบ แต่งกายด้วย การสวมมงกุฎในลักษณะคล้ายกระบังหน้า มีกรองคอร้อยด้วยลูกปัดแก้ว สวมเสื้อ

นุ่งผ้าทองถิ่น สวมถุงเท้า และเครื่องประดับต่างๆ ที่ไม่มากเท่าผู้แสดงหลัก ในส่วนของผู้แสดงเป็นตัวเบ็ดเตล็ดเป็นผู้ชายแสดง แต่งกายในแบบวาดหน้าตาให้มีความตลก เช่น คิ้วใหญ่ ปากใหญ่ แก้มแดง ปากแดง กว่าปกติ หากแสดงเป็นยักษ์ ถึง ฤๅษี จะใช้หน้ากากปิดหน้า เสื้อผ้าเครื่องแต่งกายนุ่งผ้าทองถิ่น เป็นต้น

ภาพประกอบที่ 5 เครื่องแต่งกายของผู้แสดงหลักตัวพระ ตัวนาง
คณะยี่เกเขมรบ้านผาง ต.ชุมแสง อ.จอมพระ จ.สุรินทร์

จากภาพที่ 5 ภาพเครื่องแต่งกายของผู้แสดงหลักตัวพระ ตัวนาง คณะยี่เกเขมรบ้านผาง ตำบลชุมแสง อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์ แสดงให้เห็นถึงเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายของผู้แสดงยี่เกเขมรในรูปแบบดั้งเดิม แต่เพียงมีการปรับเปลี่ยนสีเสื้อของผู้แสดง ซึ่งแต่เดิมเป็นเสื้อสีดำประดับลวดลายดอกหรือดวงกลมด้วยวัสดุหรือลูกปัดสีเงิน (สวิง มั่งดี, 2563) ผู้แสดงตัวพระและตัวนางสวมเครื่องประดับศีรษะที่ฉลุมาจากสังกะสีและกระดาด ประกองขึ้นเป็นทรงรูปแบบขลุ่ย ประดับด้วยลูกปัดแก้วหลากสี สวมกรองคอที่ทำจากผ้าและร้อยประดับดวงลูกปัดแก้ว เป็นสายระย้าร้อยเชื่อมต่อกัน สวมเสื้อแขนกระบอก นุ่งผ้าพื้นถิ่น

สุรินทร์ ในภาพตัวพระนุ่งผ้าไหมหางกระรอนุ่งแบบโจงกระเบน ตัวนางนุ่งผ้าไหมลายโฮลในรูปแบบนุ่งผ้าป้ายด้านหน้าตามแบบสตรี สำหรับเครื่องประดับในส่วนต่างๆ ได้แก่ ต่างหู กำไล สร้อย สังกวาล ที่ทำจากเครื่องเงินและทอง

อภิปรายผล

ยี่เกเขมรสุรินทร์ : มรดกนาฏกรรมเขมรถิ่นไทย จากวัตถุประสงค์เพื่ออนุรักษ์และเผยแพร่การแสดงยี่เกเขมรสุรินทร์ กล่าวโดยสรุป การแสดงยี่เกเขมรสุรินทร์เป็นศิลปะการแสดงพื้นบ้านของกลุ่มวัฒนธรรมเขมรถิ่นไทยในพื้นที่อีสานตอนใต้ พบคณะยี่เกเขมรมากที่สุดที่จังหวัดสุรินทร์ ยี่เกเขมรเป็นศิลปะการแสดงในรูปแบบของละครและฟ้อนรำ ใช้ภาษาเขมรถิ่นไทยเป็นหลักในการดำเนินเรื่องและใช้ภาษาไทยสลับอีกด้วย ยี่เกเขมรสุรินทร์มีประวัติความเป็นมาหลายทาง เช่น รับเอาอิทธิพลการแสดงละครยี่เกจากประเทศกัมพูชาและเกิดจากการแพร่กระจายการแสดงลิเกจากภาคกลาง เมื่อลิเกไปที่ใดเกิดการผสมผสานกับวัฒนธรรมดั้งเดิมของท้องถิ่นนั้นๆ มีการปรับเปลี่ยนคำร้อง การดำเนินเรื่อง เพื่อให้เข้ากับท้องถิ่นนั้นๆ เกิดเป็นลิเกลาว ในจังหวัดขอนแก่น จังหวัดอุดรธานี เกิดเป็นลิเกเขมร ในจังหวัดสุรินทร์ จังหวัดบุรีรัมย์ พัฒนาปรับเปลี่ยนให้เข้ากับวัฒนธรรมดั้งเดิมของตน กลุ่มวัฒนธรรมเขมรถิ่นไทยเรียกว่า ยี่เก การแสดงยี่เกในอดีตได้รับความนิยมอย่างมากในพื้นที่อีสานใต้ ก่อนที่จะค่อยๆ ขบเซาลงอย่างน่าเป็นห่วง ด้วยปัจจัยต่างๆ ทางสื่อโทรทัศน์และการแสดงอื่นที่เข้ามาในชุมชน คณะยี่เกเขมรที่ยังคงรักษารูปแบบและทำการแสดงอยู่ในปัจจุบันแบบเต็มรูปแบบเช่นดั้งเดิม คือ คณะยี่เกเขมรบ้านผาง ตำบลชุมแสง อำเภोजอมพระ จังหวัดสุรินทร์ มีหัวหน้าคณะชื่อ นางสาวมิ่งดี ซึ่งได้รับการถ่ายทอดมาจากครูปลิง ครูแก้ว ครูเหิน การรวบรวมคณะยี่เกเขมรของบ้านผางนั้น เกิดจากการตระหนักถึงและห่วงหาขวัญยี่เกเขมรที่ใกล้จะสูญหาย การรวบรวมนักแสดงและนักแสดงในชุมชนและเครือญาติ เพื่อฝึกซ้อมการแสดงและออกทำการแสดงทั้งรูปแบบเต็มเล่นตลอดทั้งคืนแบบเดิมและรูปแบบการจัดแสดงสาธิตซึ่งมีข้อจำกัดเรื่องของเวลาแสดง

การแสดงยี่เกเชมรสุรินทร์ มีรูปแบบการแสดงที่เริ่มด้วยการล้อมวงทำพิธีไหว้ครู บวงสรวงบูชาครูอาจารย์ เทพ อารักษ์ ตามที่เคารพนับถือ โดยการขับร้องบูชาอ้อนวอนให้ปกป้องรักษาและบันดาลให้การแสดงลุล่วงสำเร็จไปด้วยดี หลังจากนั้นเริ่มทำการแสดงโดยนักแสดงทุกคนตัวละครออกมาฟ้อนรำโหมโรงหรือแถวโรงในลักษณะการแสดงเบิกโรง ตามด้วยตัวเบ็ดเตล็ดแสดงท่าทางตามบทการแสดง เช่น ยักษ์ ลิง มีการเบิกตัวละครออกมารำและแนะนำตัวจนครบ และเริ่มเข้าเรื่องการแสดงตามบทการแสดง เช่น เรื่องพรหมทัต สุริยวงศ์ นางบัวตูม เป็นต้น และจบการแสดงด้วยการร้องและร่ายวยพร อำลา เป็นอันสิ้นสุดการแสดง ผู้แสดงแบ่งเป็นผู้แสดงหลัก ได้แก่ ตัวพระ ตัวนาง หรือบางเรื่องอาจมีตัวพระรอง ตัวนางรอง ผู้แสดงรำประกอบบท และตัวเบ็ดเตล็ดที่เป็นผู้ชายเท่านั้น เช่น ยักษ์ ลิง ฤๅษี การแต่งกายของผู้แสดงยี่เกเชมนั้น แต่งกายตามบทบาทของการแสดง ตัวพระ ตัวนาง สวมหม่อมมกุฎ สวมเสื้อแขนยาว นุ่งผ้าไหมพื้นถิ่น ผู้แสดงรำประกอบบท สวมกระบังหน้า สวมเสื้อแขนยาว นุ่งผ้าไหมพื้นถิ่น ตัวเบ็ดเตล็ด สวมเสื้อผ้าตามลักษณะตัวละครนั้นๆ มีหน้ากากปิดหน้า ผู้แสดงยี่เกเชมนิยมสวมกรองคอที่ทำจากผ้าประดับลายด้วยลูกปัดแก้วและร้อยลูกปัดเป็นพวงระย้า การรำของยี่เกเชม แบ่งออกได้เป็นการรำโหมโรง การรำไหว้ครู การรำแนะนำตัว การรำอวดความสามารถ การรำเกี่ยวพาราสี และการรำประกอบบท เพลงและดนตรีประกอบการแสดงนั้น มีเครื่องดนตรีหลักคือ กลองรำมะนาเป็นเครื่องทำจังหวะ และปี่ในเป็นเครื่องทำทำนอง มีเพลงที่ใช้สำหรับบทการแสดง ผู้แสดงทำหน้าที่ร้องเองและผู้รำประกอบบททำหน้าที่ร้องเป็นลูกคู่ และสถานที่แสดงหรือโรงแสดง ปูลูกโรงมีพื้นสูง มุงหลังคาด้วยทางมะพร้าวหรือสังกะสี ด้านหน้าและด้านข้างซ้าย ขวา เปิดโล่ง ด้านหลังมีผ้าม่านหรือไม้กระดานปิดเพื่อเป็นพื้นที่สำหรับแต่งตัวและรอทำการแสดง การศึกษาเรื่องยี่เกเชมสุรินทร์ทำให้เห็นว่า กลุ่มวัฒนธรรมเขมรถิ่นไทยมีศิลปะการแสดง ดนตรี ฟ้อนรำ พิธีกรรม เป็นทุนทางวัฒนธรรม เมื่อมีการรับเอาวัฒนธรรมเข้ามา เช่น ลิเก มีการปรับเปลี่ยนองค์ประกอบต่างๆ ให้สอดคล้องกับบริบทของชุมชนและตามทุนวัฒนธรรม เช่น ภาษาในการแสดง เครื่องแต่งกาย เรื่องที่แสดง ตลอดจนจารีตและ

พิธีกรรม เป็นต้น เมื่อคนในชุมชนรับมาแล้วนำมาปรับ พัฒนา ยอมรับ โดยคนในชุมชนด้วยกัน เกิดเป็นอัตลักษณ์ประจำกลุ่มวัฒนธรรม เมื่อนานเข้ากระแสแห่งการเปลี่ยนแปลงเข้ามาสู่ชุมชน ยี่เกเขมรที่เคยเป็นมหรสพสมโภชประจำชุมชนก็ค่อยๆ ชบเซาและเลือนลางไปตามกาลเวลา

การศึกษาการแสดงยี่เกเขมรสุรินทร์ จึงเป็นอีกแนวทางหนึ่งเพื่ออนุรักษ์มรดกทางนาฏกรรมของกลุ่มวัฒนธรรมเขมรถิ่นไทย การเปิดพื้นที่ให้มีการจัดการแสดงยี่เกเขมร ในโอกาสและในระดับต่างๆ ที่กว้างขวางมากขึ้น ทั้งในรูปแบบการแสดงแบบเต็มรูปแบบและจัดแสดงนำเสนอบางส่วนบางตอนตามความเหมาะสม การให้การสนับสนุน ช่วยเหลือ และผลักดัน ให้ทุกหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชน สถานศึกษาในทุกกระดับ โดยเฉพาะในเขตพื้นที่อีสานตอนล่าง ได้เรียนรู้ ฝึกปฏิบัติ และแสดงยี่เกเขมร เพื่อเป็นการปลูกฝังและสร้างความตระหนักรู้ห่วงแหน และการส่งเสริมให้มีการเรียนรู้การแสดงยี่เกเขมรสุรินทร์มากขึ้นในทุกกลุ่มช่วงวัย เพื่อเป็นการสร้างศิลปวัฒนธรรมใหม่ขึ้นอย่างต่อเนื่อง อันเป็นการอนุรักษ์และสืบสานการแสดงยี่เกเขมรสุรินทร์ให้คงอยู่สืบไป

ท้ายสุดนี้ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินการวิจัยเรื่อง ยี่เกเขมรสุรินทร์ และบทความวิจัยเรื่อง ยี่เกเขมรสุรินทร์ : มรดกนาฏกรรมเขมรถิ่นไทย ได้แก่ ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.สุพล วิรุฬห์รักษ์ ที่ให้ความรู้และแนวทางในการศึกษา การทำวิจัย, รองศาสตราจารย์ ดร.อนุกุล โจรสุขสมบูรณ์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์, นางสวิง มุ่งดี นางกฤษติยา ภัคศิริรัตน์ นายพีระพัฒน์ พามา และคณะยี่เกเขมรบ้านผาง ต.ชุมแสง อ.จอมพระ จ.สุรินทร์ ที่กรุณาให้ข้อมูลทุกด้านเกี่ยวกับยี่เกเขมรสุรินทร์, คณาจารย์และสมาชิกร่วมรุ่นในหลักสูตรศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชานาฏศิลป์ไทย คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่ให้ความรู้และความช่วยเหลือในทุกด้าน, กองทรัพยากรบุคคล มหาวิทยาลัยขอนแก่น ที่กรุณาให้ทุนศึกษาต่อระดับปริญญาเอกในประเทศสำหรับอาจารย์มหาวิทยาลัยขอนแก่น ประจำปีงบประมาณ 2564 และคณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ที่กรุณาให้ผู้วิจัยได้มาศึกษาต่อบางเวลาเพื่อศึกษาและจัดทำวิทยานิพนธ์ให้สำเร็จตามระยะเวลาของหลักสูตร

เอกสารอ้างอิง

- โครงการเผยแพร่เอกลักษณ์ของไทย กระทรวงศึกษาธิการ. (2523). **วรรณกรรมประกอบการเล่นลิเก**. กรุงเทพฯ : กระทรวงศึกษาธิการ.
- พลาดิษฐ์ สิทธิธัญกิจ. (2545). **ลิเก**. กรุงเทพฯ : บันทึกละครสยาม.
- สุรพล วิรุฬห์รักษ์. (2522). **ลิเก**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ห้องภาพสุวรรณ.
- อนุกุล โรจนสุขสมบูรณ์. (2557). **ลิเกในประเทศไทย**. กรุงเทพฯ : โครงการวิจัยทุนสนับสนุนจากกรมส่งเสริมวัฒนธรรม.
- อนุกุล โรจนสุขสมบูรณ์. (2559). **ลิเก: การแสดงและการฝึกหัด**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สัมภาษณ์

- กฤษฎิยา ภักดิ์รัตน. (2563, 4 มกราคม). **สัมภาษณ์**. ศูนย์เรียนรู้วิถีชุมชนคนกับไหมตำบลนาบัว อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์.
- พระพัฒน์ พามา. (2563, 4 มกราคม). **สัมภาษณ์**. ศูนย์เรียนรู้วิถีชุมชนคนกับไหมตำบลนาบัว อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์.
- สวิง มุ่งดี. (2563, 5 มกราคม). **สัมภาษณ์**. บ้านผาง ตำบลชุมแสง อำเภอจอมพระ จังหวัดสุรินทร์.